

Правова дефініція: поняття, значення та роль в законодавчій практиці.

Одним з важливих елементів правової визначеності є дефінітивність. Не викликає сумніву те, що на сучасному етапі правового будівництва дефініції набувають важливого значення у вибудовуванні нової системи громадських зв'язків, складають чималу частину українського законодавства. Введення їх в нормативно-правову систему підпорядковане досягненню сучасним законодавцем необхідної ясності і визначеності, сприяючих їх однаково розумінню і застосуванню.

Питання юридичних понять і дефініцій отримують все більшу актуалізацію в теорії і практиці юриспруденції. При цьому дискусії відносно їх місця і ролі в системі сучасного права ведуться в діапазоні від логіко-методологічних проблем правових понять і категоріального ладу юриспруденції, до лінгвістичних і формально-юридичних аспектів юридичної техніки. Усе це необхідно як для формулювання юридичних текстів, так і для вдосконалення техніко-юридичного інструментарію в цілому.

Останнім часом в Україні та інших державах пострадянського простору інтерес до наукового дослідження законодавчих дефініцій, викликаний, зокрема, розвитком теорії та практики нормотворення та нормопроекування, зростає (за значимо, наприклад, роботи українських дослідників Р.О. Гаврилюк, Ю. Є. Зайцева, А. Ткачука, В.І. Риндюк, Т.С. Подорожна, А.Хворостянкіна, російських учених Л.Ф. Апт, Т.В. Губаєвої, Д.І. Шакірової, В.М. Баранова, О.А. Курсової, А.С. Піголкіна, Д.А. Керімова, Д.С. Кондакова та інших).[2,23] В більшості джерел зазначене питання розглядається лише в контексті правил юридичної техніки, наводяться окремі приклади невдалих (з точки зору логіки та юридичної мови) дефініцій. Однак, на нашу думку, проблема використання визначень окремих понять в текстах нормативно-правових актів є значно ширшою і охоплює, окрім суто технічних правил конструювання дефініції, ще і проблему доцільності та необхідності законодавчих дефініцій, значення таких дефініцій для ефективного реалізації правових приписів, ролі нормативних дефініцій в

забезпеченні реалізації принципів правової визначеності, стабільності правової системи і, одночасно, гнучкості права та інші питання.

Існуючі на сьогодні погляди з питань ролі дефініції в законодавчій техніці як правового засобу ще не розгорнуті у фундаментальні концепції і не охоплюють усього об'єму проблематики, що відноситься до цієї теми. Між тим мета того або іншого виду юридичної діяльності може бути досягнута тільки у тому випадку, якщо суб'єкт цієї діяльності має в розпорядженні повний набір теоретичних і практичних знань про те, за допомогою яких засобів, способів, прийомів, правил і методів можливо її досягти. Від того, наскільки грамотно законодавець застосовує у своїй діяльності засоби законодавчої техніки і особливо дефініції, залежить технічна досконалість прийнятих ним актів.

Із закріпленням понять і їх дефініцій в законі або другому нормативному правовому акті, а також в судових документах різної функціональної спрямованості їх зміст стає жорсткішим, застиглим, нерухомим. Ця особливість надзвичайно важлива для права. Стабільність, однозначність права обумовлюються передусім стабільністю і однозначністю його понять і визначень. Розмитість, надмірна гнучкість юридичних понять, їх кон'юнктурна еластичність негативно позначаються на праві, руйнують його як соціальне явище. Судова практика, зокрема юридична кваліфікація, потребує таких дефініцій, які дозволяють з найбільшою мірою точності відмежовувати один злочин від іншого, наприклад крадіжку від грабежу, грабіж від розбою і так далі.

В.М. Баранов, аналізуючи законодавчі дефініції, справедливо характеризує їх як соціально-культурне явище, чинник стабілізації в праві, прийом юридичної техніки, різновид юридичних норм та ін. Він відмічає понад 20 різних якостей законодавчих дефініцій.[3,26]

Дефініція є правовим засобом законодавчої техніки. За допомогою дефініцій формулюються поняття, вживані в текстах нормативних актів, завдяки чому останнім надається узгодженість, а сформульовані поняття є основою змісту документу. За допомогою дефініцій суб'єкти правотворчої діяльності визначають способи для вирішення правових завдань і досягнення соціальних цілей. Вони є найважливішим засобом в області функціонування і забезпечення правового регулювання. Вони надають ясність і визначеність правовим явищам. Відомо, що право має такі властивості, як абстрактність і невизначеність. У юридичній

літературі вірно помічається, що правова невизначеність є властивість права, що виражається в неконкретності змісту правових явищ. Правові поняття також явища дуже абстрактні і придбавають визначеність лише у випадках їх конкретизації, результатом якої є дефініції. Таким чином, правові дефініції є перехід від невизначеності до визначеності в праві.[3,27]

Правова дефініція є універсальним "будівельним" матеріалом системи права. Разом з нормою права дефініції, норми-дефініції є початковими(засновницькими, відправними) нормами. Дефініції відносяться до техніко-юридичних засобів законодавчої регламентації, є засобами-встановленнями, мають ознаки правового засобу : є державно-владним велінням загального характеру, мають формальну визначеність, загальнообов'язковість, цілісність і логічну завершеність.

Особливість викладу дефініцій є те, що вони застосовуються і призводять до юридичних наслідків не самі по собі, а у рамках і укупі з нормою права, що утримує їх, або нормативним правовим актом. При цьому норма, її зміст, у відомому сенсі, - стають конкретизацією того, що визначено в дефініції, а дефініція, тим самим, - її стержнем. Тобто, від дефініції залежить спрямованість правової дії, його ефективність. Таким чином законодавчі дефініції не виступають "прямими" правилами поведінки. Їх потрібно розглядати не як норми права (вони можуть входити до них лише як частина), а як особливі державно-владні приписи, які на відміну від наукових та повсякденних визначень є загальнообов'язковими при тлумаченні і застосуванні положень нормативно-правових актів. Вони спрямовані на розмежування, розрізнення та ідентифікацію понять, в результаті чого пояснюється зміст вказаних приписів, а тому слід відносити дефінітивні приписи до основоположних, а не до обслуговуючих. Звідси, від правильності їх формулювання і подальшого викладу в нормативно-правовому акті залежить спрямованість і ефективність правової дії, досягнення поставлених законодавцем цілей. Результатом "правильних", чітких дефініцій є забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів права, досягнення певної юридичної мети і результатів в процесі правового регулювання, що, у свою чергу, служить гарантом стійкості і надійності стосунків, що складаються.[5,44]

Враховуючи роль законодавчої дефініції в правовому регулюванні стосунків, міру поширення впливу норм-дефініцій на інші норми відповідної галузі, слід дуже зважено і обережно підходити до формулювання нормативних визначень.

Дефініція повинна будуватися з урахуванням загальних принципів і начал правового регулювання, відбивати основні, істотні ознаки і властивості даного явища, що дозволяють визначити особливості його внутрішнього змісту і взаємодії з іншими явищами правової дійсності.

При формулюванні дефініції необхідно строго дотримуватися їх логічної структури, що складається з об'єму і змісту, для того, щоб якнайповніше і точно донести закладену законодавцем в них інформацію, націлену на суб'єктів правозастосовчої діяльності і звичайних користувачів, надати цій інформації відповідної матеріальної форми, точне мовне вираження. Вибираючи спосіб визначення понять, слід виходити з тієї мети, яку ставить перед собою законодавець, розробляючи нормативно-правовий акт, і конкретного завдання, яке вирішується за допомогою правових норм, що використовують певний термін. Необхідно вирішити питання про те, наскільки точним має бути зміст поняття і який об'єм йому передбачається надати.

Дефініції, що отримали нормативне закріплення, характеризуються більшою стабільністю, ніж дефініції в правовій науці, оскільки залишаються незмінними до тих пір, поки діє закон. Саме офіційно закріплені дефініції(законодавчі, легальні) мають найбільше значення для правозастосовної системи, оскільки містять інформацію, яку законодавець ставить своєю метою довести до суб'єктів правозастосовчої діяльності. Категорія легальних дефініцій має бути розширена за рахунок включення в неї дефініцій, зосереджених в актах органів судової влади(постановах, визначеннях Конституційного Суду України, роз'ясненнях Верховного Суду України, Вищого Адміністративного Суду України і т. д.), оскільки вони також є обов'язковими для адресантів, і зважаючи на форму їх існування мають юридичну силу.[6,70]

Важливим є питання про розташування дефініцій. На наш погляд, дефініції мають бути розташовані в тексті так, щоб можна було б ефективніше і зручно їх використати при роботі з нормативним документом. Це, у свою чергу, сприятиме ясності і чіткості законодавчих приписів, системності законодавства. Можливо доцільним було б створення «Збірника законодавчих дефініцій», де кожний різновид отримав би власне місце та відображення, ретельне та глибоке вивчення. Оскільки, різноманіття законодавчих дефініцій в змістовному, функціональному і структурному аспектах вимагає їх науково-практичного узагальнення і розробки

максимально зрозумілою і оптимально зручною як для законодавця, так і правокористувача їх класифікації. За наявності повної і гнучкої класифікації законодавчих дефініцій правокористувач і законодавець зможуть швидше і точніше вибрати адекватний спосіб правової регламентації.

Крім того, нормативні дефініції потребують постійного динамічного контролю, свого роду оперативному веденні, оскільки якщо визначення терміну в установленому порядку змінене, то в усіх актах, де застосовується те ж поняття, такий термін повинен розумітися по-новому. При необхідності треба змінити нормативну дефініцію, яка поміщена у виданому раніше акті або відмінити колишнє визначення і сформулювати нове, або ж внести в старе визначення відповідні зміни. Не менш важливо на науковій основі організувати і провести моніторинг правового простору, що розуміється як систематична комплексна діяльність органів державної влади і управління, інститутів громадянського суспільства, з оцінки, аналізу, узагальнення і прогнозу стану законодавчих визначень і практики їх реалізації.

Критеріями ефективності дефініцій, норм-дефініцій є обґрунтованість і доцільність, досягнення цілей, передбачених нормою, відповідність дефініцій об'єктивній соціальній дійсності, відповідність вимогам законодавчої техніки, задоволення потреб юридичної практики.[7,37]

Для того, щоб служити надійною основою рішення конкретних життєвих проблем, поняття повинні постійно оновлюватися, розвиваючись і вбираючи в себе увесь досвід громадського життя. Вказані вимоги в першу чергу повинні реалізуватися, знайти своє втілення в стрункій і несуперечливій системі дефініцій вітчизняного законодавства.

Література:

1. Апт Л.Ф. Правовые дефиниции в законодательстве // Проблемы юридической техники / Под ред. В.М.Баранова. — Нижний Новгород: Нижполиграф, 2000. — С. 81

2. Апт Л.Ф. Дефиниции и право: монография. / Л.Ф. Апт. — М.: Издательский центр «Академия», 2008. — С.189.

3. Баранов В.М. Законодательная дефиниция как общеправовой феномен // Законодательная дефиниция: логико-гносеологические, политико-юридические, морально-психологические и практические проблемы: Материалы

Міжнародного круглого стола (Черновці, 21 - 23 вересня 2006 г.) / Під ред. В.М. Баранова і др. Н. Новгород, 2007. С. 26 - 27.

4. Москаленко І.В. Юридична природа і співвідношення громадянсько-правових визначень і норм // Сучасне право. — 2005. — №5. — С.13-15

5. Подорожна Т.С. Законодавчі визначення: поняття, структура, функції.: Дисер... канд. наук.: 12.00.01. — К., 2009. — С.169.

6. Циппеліус Р. Юридична методологія / Переклад, адаптація, приклади з права України і список термінів - Р. Корнута. - К.: Реферат, 2004. - С.70-71.

7. Хворостянкін А.В. Визначеність законодавчих визначень як умова ефективного дотримання духу та букви закону, - К.: 2008 р. — С. 53.

Заявка

На участь у Міжнародній науково-практичній конференції
«ЧЕЛОВЕК И ЗАКОН: ПУБЛИЧНО-ПРАВОВОЕ ИЗМЕРЕНИЕ»
(VII Прибузькі юридичні читання)

Прізвище	Ткаля
Ім'я	Олена
По батькові	Вікторівна
Місце роботи	Миколаївський комплекс Національного університету «ОЮА»
Науковий ступінь	Кандидат юридичних наук
Вчене звання, посада	доцент
Тема доповіді	Правова визначення: поняття, значення та роль в законодавчій практиці.
Секція	Человеческий фактор и закон в публично-правовом регулировании: общетеоретический, историко-юридический и философско-правовой аспекты
Відомості про приїзд	Особиста участь
Координати для контакту:	
Індекс. адреса.	м. Миколаїв, вул.. 12-та Поздовжня 1, кв. 41.
Телефон.	(0512)21-93-50, 0506320850
Ел. адреса	Tk-helen@rambler.ru

